

commentaar op de tekst toont Blom dat Huygens meer dan alleen de opbouw van zijn verhaal aan de humanistische en klassieke traditie ontleent.

Huygens autobiografie is geen egodocument waarin onbekende of in andere bronnen onderbelichte aspecten van het leven in de zeventiende eeuw aan de orde komen. *Mijn leven* biedt dan wel een kijk op de geschiedenis vanuit het perspectief van de historische persoon zelf, maar ook dat maakt de autobiografie niet bijzonder. Het is immers niet de enige bron die de dichter heeft nagelaten, maar slechts een van de vele teksten uit zijn omvangrijke schriftelijke nalatenschap, die behalve uit poëzie ook uit diverse egodocumenten bestaat. Het is vooral de manier waarop Huygens zichzelf presenteert die zijn autobiografie interessant maakt, ook in sociaal-historisch opzicht. De wijze waarop Huygens schrijft over zijn jeugd is bijvoorbeeld niet zo zeer een verslag als wel een gids voor een goede opvoeding, waarin hij laat zien over welke kwaliteiten een heer van stand diende te beschikken. Een enkele keer heeft hij de feiten zelfs enigszins verdraaid, zoals Blom laat zien, om van zijn jeugd het ideale voorbeeld van een beschaafde ontwikkeling te maken. *Mijn leven* toont zodoende onder meer het belang van cultureel kapitaal in het sociale leven van de zeventiende eeuw.

Uit de heldenpoëzie zonder held, zoals Huygens zijn autobiografie zeer bescheiden noemt, wordt verder ook duidelijk dat een zelfportret in de zeventiende eeuw in belangrijke mate werd geschilderd door middel van de sociale relaties. Huygens schrijft met trots over zichzelf, maar vooral toch over de vele voorname vrienden die hij had. Vriendschap met de groten, zoals Blom het formuleert, is een essentieel thema in *Mijn leven* en bepalend voor de status die Huygens zichzelf toedicht. Zijn poëzie speelt hierbij een veel minder belangrijke rol, in tegenstelling tot wat we zouden verwachten. De autobiografie van Huygens is dus niet enkel het levensverhaal van een dichter, maar toont, mede dankzij het uitvoerig commentaar van Blom, de vele kanten van een beschaafd sociaal leven en zelfbeeld in de zeventiende eeuw.

Jeroen Blaak,
Erasmus Universiteit Rotterdam

Ursula den Tex, *Anna baronesse Bentinck 1902-1989. Een vrouw van stand* (Amsterdam: Balans, 2003) 220 p. ISBN 90-5018-589-4

De rol van de Nederlandse adel op politiek, economisch en sociaal terrein was na de Tweede Wereldoorlog uitgespeeld. Dat was tenminste de mening van Ursula den Tex aan het begin van haar werkzame leven als journaliste. Als jongste dochter van het echtpaar Den Tex-Bentinck had zij sinds haar puberteit weinig willen weten van haar ouderlijk milieu en ze voelde er zeker niet voor om de traditionele vrouwenrol uit dit milieu op zich te nemen. Bij het ouder worden ging zij echter beseffen dat er toch iets specifiek was met 'de soort'. Maar wat was dat dan en hoe kon ze dat op een overtuigende manier aan latere generaties duidelijk maken?

Een antwoord op die vraag vond ze pas, toen ze zich na haar pensionering ging verdiepen in de egodocumenten van haar moeder. Die documenten beheldden zowel dagboeken, agenda's en brieven, als andere papieren. Bovendien ordende Den Tex nagelaten voorwerpen: van meubilair tot linnengoed en familiezilver.

Met de publicatie van haar boek *Anna baronesse Bentinck 1902-1989* voldoet de schrijfster vervolgens toch aan wat zij als de rol van een adellijke telg beschouwt: iets

door te geven, van moeder op dochter. Ze 'bezorgde' haar moeders egodocumenten en vond daarmee de vorm om het uit te leggen. Niet aan de kleinkinderen, want die zijn er niet, maar aan de klein- en achterkleinkinderen van haar moeders zuster, die geen beeld meer hebben van dat verdwenen adellijke milieu.

Ursula den Tex schaart zich daarmee in de rij van journalisten en historici die zich sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw met microgeschiedenis bezighouden. Vanuit het individuele persoonlijke leven proberen zij zicht te krijgen op een groter geheel, in dit geval op het leven van Nederlandse adellijke vrouwen in de vorige eeuw.

Welk beeld geeft de dochter van Anna Bentinck nu van haar moeder, de barones? Op welke manier heeft ze de bronnen ingezet om dat beeld te staven? Was Anna een typische vertegenwoordiger van haar stand, zoals die nog tot ver in de twintigste eeuw bestond?

Eigenlijk vormt de moderne adel tegenwoordig nauwelijks meer een onderwerp van historisch onderzoek. Dat is anders met die uit de periode van het *ancien regime*, waarover de laatste jaren veel is gepubliceerd. Toch blijkt uit de verantwoording van het brongebruik dat de auteur zich op de diverse onderdelen van haar boek goed heeft kunnen inlezen. In verschillende Nederlandse archieven bevinden zich bovendien documenten, zowel familiepapieren als administratieve registers (bijvoorbeeld het dienstbodenregister), die als vergelijkingsmateriaal konden worden gebruikt. Hoewel ze haar gesprekken juist om de adellijke kring heen heeft gevoerd, beschikte ze door haar eigen opvoeding en achtergrond over voldoende geïnternaliseerde kennis van 'de soort'.

Vanaf haar elfde jaar heeft Anna Bentinck aantekeningen gemaakt over haar leven, haar belevenissen en gedachten. Na de Tweede Wereldoorlog is ze ermee gestopt, afgezien van een korte levensbeschrijving die uit de jaren vijftig dateert. Een selectie uit deze aantekeningen is gebruikt om inzicht te krijgen in het kind Anna en haar ouderlijk milieu. Opvoeding, scholing, sociale relaties, inkomen en inkomensverwerving passeren zo de revue. Verder vormen verliefd zijn en de liefde, zowel voor als na het huwelijk, het huwelijksleven zelf en de woonplekken belangrijke onderwerpen, die dankzij de briefwisseling uit de verlofings- en oorlogstijd gereconstrueerd konden worden.

De oorlog vormde een cesuur. Terwijl haar man als gijzelaar in Sint Michielsgestel was ondergebracht moest Anna zich alleen redden met haar drie dochters en dat ging haar bijzonder goed af. Het maakte haar eindelijk los uit de ondergeschikte positie van adellijke mevrouw, steeds opererend binnen de grenzen die door het milieu, haar vader en later haar echtgenoot werden gesteld. De opvoeding van de barones, haar beperkte scholing en de loyaliteit aan haar – veel oudere – man vormden na die periode een belemmering om haar vleugels uit te slaan, als ze dat al gewild had. In de ogen van haar dochter was Anna een conformist en als zodanig een typische vertegenwoordiger van haar stand en haar sekse.

De chronologie van het boek is ontleend aan dagboeken en agenda's, maar de inkleuring van het adellijke leven gebeurt met behulp van allerlei ander materiaal, zoals bewaard gebleven Sinterklaasgedichten, weekmenu's en brieffragmenten over zaken waarmee men zich bezighield. Dat alles is ingebed in een hoofdstuk waarin de sociale context wordt weergegeven. Terwijl de democratisering van het onderwijs en de tweede emancipatiegolf zich deden voelen, gingen die ontwikkelingen aan de vrouwen van Anna's generatie voorbij. Die vrouwen kregen in feite minder vrijheid dan voorheen, toen personeel de huishoudelijke taken verrichtte. Klagen deed je echter niet.

Anna Bentinck wist zich tot na de oorlog veelzijdig uit te drukken. Maar als de auteur na de dood van haar moeder recentere teksten vergelijkt met ouder materiaal en met dagboekjes van haar overgrootmoeder, dan vraagt ze zich op pagina 179 verwonderd af hoe het komt dat het taalgebruik van haar overgrootmoeder, grootmoeder (die zij goed heeft gekend) en moeder zo op elkaar zijn gaan lijken. ‘Schrompelt de mens in omdat haar de woorden worden ontzegd of verschrompelt de taal als de bewegingsruimte wordt ingeperkt?’ Het antwoord op die vraag blijft open.

Wat is nu de kracht van dit boek? Wat voegt het toe aan wat al bekend is over de rol van de adel als maatschappelijke stand? Ontbreekt er iets aan?

Allereerst is daar toch die betrokkenheid, het invoelend schrijven, ook al heeft de dochter geprobeerd om afstand tot haar onderwerp te houden. Die combinatie is op zich al een kunst die niet iedereen beheerst. Verder zijn er de heldere structuur van het boek, het soepele journalistieke taalgebruik en de logische overgangen in de vragen die een dochter zich stelt. Vragen over haar moeder, aan wie ze die vragen nooit heeft willen of durven voorleggen, omdat ze er waarschijnlijk toch geen antwoord op zou krijgen. Het boek is bijzonder toegankelijk, ook voor wie weinig gerichte historische belangstelling heeft. De schrijfster geeft een inkleuring van het specifieke van de adel als sociale groep, juist door kleine finesses te achterhalen.

Of er iets aan ontbreekt is moeilijk te zeggen, want de documenten zijn nog in het bezit van de auteur en het gaat hier om een persoonlijk herinneren aan ‘een vrouw van stand’, aan een vrouw die allerlei gedeelde kenmerken vertoonde van haar stands- en generatiegenoten. ‘Zo worden ze niet meer gemaakt’, zegt de schrijfster in haar inleiding.

Ursula den Tex’ boek is vooral ook de moeite waard omdat hier een adellijke vrouw het woord krijgt. In een periode waarin de politieke en juridische gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen vorm kreeg, was er bij de adel slechts sprake van een vertraagde ontwikkeling in die richting.

Maar anders dan bij *De eeuw van mijn vader* van Geert Mak of *Het zwijgen van Maria Zachea* van Judith Koelemeijer is de natuurlijke doelgroep voor dit onderwerp beperkt. De geëmancipeerde nakomelingen van ‘kleine luyden’ of arbeiders – nog opgevoed met het boek als geliefde vrijetijdsbesteding – hebben nu de tijd om zich te verdiepen in het eigen verleden en dat van het voorgeslacht. Is die belangstelling er ook voor een voormalige maatschappelijke elite, die vrijwel geheel uit het dagelijkse leven is verdwenen en die door tal van andere sociale elites naar de achtergrond is verdrongen? Uit de verkoopcijfers blijkt dat die fascinatie met de adel nog steeds bestaat. Voor jongere telgen uit adellijke geslachten, die nauwelijks meer dan een dubbele naam en mogelijk wat cultureel kapitaal geërfd hebben, kan dit boek in ieder geval een hulpmiddel zijn om begrip te krijgen voor de eigen familieachtergrond. Aan die generatie in haar eigen familie draagt de schrijfster haar werk dan ook op.

*Joke Kuyvenhoven-Broek,
Erasmus Universiteit Rotterdam*